

gangen saa vel som af de meddelte Oplysninger om Postgangens Art og andet faar Læseren et godt Indblik ikke alene i Datidens Postvæsen og det postale Spørgsmaals økonomiske Side, men ogsaa i den Tilbøjelighed, Rigerne havde til at genere hinanden mest muligt, hvor det kunde lade sig gøre, og gennem denne Belysning faar Skriftet ogsaa Interesse udover den rent postale.

C. Klitgaard.

Af Olaf Carlsen's Bøg *Christian Molbech og Sorø* foreligger der nu (1937) 3. og afsluttende Bind, der omhandler Molbechs Indsats med Hensyn til Udforskningen af Sorøs Historie og til Bedste for Bevarelsen af Akademiet som særlig Institution samt skildrer den aldrende Forskers personlige Tilknytning til sin Barndoms og Ungdoms By. 1. og 2. Bind er omtalt her i Tidsskriftet 10. R. II, 437, 693—94.

Frederik II stiftede 1585 Slagelse hospital paa grundlag av det middelalderlige Helligaandshus og St. Jørgensgaarden, og om denne institution har hospitalspræsten Otto Holmgaard udsendt et smukt udstyret jubilæumsskrift *Slagelse Helligaandshus og Hospital* (1935), der behandler baade selve hospitalet og dets forgængere. Det sparsomme materiale til den ældre historie er grundigt udnyttet og sygehuset sat i forbindelse med baade Antvorskov og andre lignende institutioner; dog er forholdene i Odense, hvor sygehuset var en del av klostret, ikke rigtigt forstaaet. Paa to punkter bringer bogen noget værdifuldt nyt: en undersøgelse av de bevarede bygninger har godtgjort tilstedeværelsen av en del av det gamle Helligaandshus, og dette er blevet pietetsfuldt restaureret, saa et smukt og interessant stykke middelalderligt bygningsværk er blevet bragt for dagen. Dernæst har forfatteren fremdraget nogle dokumenter vedrørende hospitalsforstanderen Erik Christensen, der virkede omkring aar 1800, og som viser sig at være en mand med stor social forstaaelse og et friskt og selvstændigt syn paa baade fattigpleje og behandling av de sindssyge. En del raamateriale er ret ubearbejdet optaget i bogen, der ikke beskæftiger sig meget med hospitalets økonomiske forhold, dets sociale betydning og forhold til syge- og fattigpleje i almindelighed. Bogen er forsynet med gode henvisninger og billeder.

Næstved byraad har i anledning av byens 800 aars bestaaen

stillet kaptajn Otto Smith den opgave at skrive en Næstveds historie, »som i en let tilgængelig Form skulde give en Udsigt over Byens Udvikling«. Denne opgave er løst i den foreliggende bog *Næstved 1135—1935*. Skildringen er velskrevet og livlig, og Næstveds borgere vil her faa et underholdende billede av deres by i fortiden, klart og redeligt, velforsynet med register og henvisninger. Opgavens begrænsning til frembringelsen av et populært værk har medført, at byens særpræg som en stad uden landbrug og afhængig av St. Peders kloster, dens livlige forbindelse med Hansestæderne og stilling i den almindelige byudvikling er traadt noget i baggrunden. Da Næstved er saa forholdsvis rig paa gamle bygninger, vilde det sikkert have været frugtbart at bygge skildringen op omkring naturen — aalen — og mindesmærkerne, ligesom en gennemgang av de bevarede konsumtionsregnskaber vilde have givet en god basis for billedet av byens hendøen i det 18. aarhundrede. I det hele taget vilde lidt flere tal have givet fremstillingen en fastere baggrund. Det paavises, hvorledes byens og havnens forfald nøje følges ad — s. 190 ff. — og avsnittet om øvrigheden — s. 76 ff. — er særdeles livligt og underholdende. Mere kniber det med at sætte byens tilstand i forhold til den almindelige økonomiske udvikling. Naar byens stilstand i 16. og 17. aarh. sættes i forbindelse med reformationen og krigene i Tyskland, var det maaske naturligt tillige at henvise til, at Næstved laa udenfor de nye handelsmagter Hollands og Englands vej til Østersøen. Forf. formoder, at Herluf Trolle ved mageskiftet 1560 ikke fik købstadjorder, og det fremgaar av mageskiftedokumenterne, at det virkelig forholdt sig saadan. Billederne er gennemgaaende gode, men mangler for ofte datering, hvad der især s. 21 er forvirrende, men man havde gerne ofret en serie portrætter av nutidsmennesker for flere billeder av byens værdifulde gamle huse og andet historisk stof. En Næstvedborger har skrevet om tiden 1870—1935, men avsnittet undrager sig ved sin dilettantiske karakter en anmeldelse paa dette sted.

Laalands energiske lokalhistoriker C. C. Haugner har udsendt en statelig bog *Nakskov Købstads Historie I*. Paa grundlag av et flittigt indsamlet materiale og udmærket kendskab til lokaliteterne har forfatteren med varm interesse og dog med nøgtern pen skrevet en livlig og detailrig bog, en virkelig hjemstavnsbog, og som saadan skal den læses. Avsnittene om byens næring, dens byrder og daglige liv er velskrevne og livlige, og der er ofte gjort god brug av oplysende stof andetstedsfra. Interessant er især Christian IV.s modernisering av byens befæstning og hans anlæg av et orlogsværft, der dog hurtigt tabte sin

betydning. Redegørelsen for begivenhederne 1657—60 er nøgtern og forstaaende. Paa andre punkter glipper det. Naar middelalderens konger giver Nakskov jord, skyldes det næppe forkærlighed for byen, eller at Erik Klipping var født paa Laaland, men er et led i kronens bevidste arbejde paa at ophjælpe byerne og gøre dem konkurrencedygtige overfor Hanseaterne. Skatter betragtes næsten kun som plager og ses mere fra Nakskovs end fra rigets standpunkt, og gildernes religiøse basis og hjælpende virksomhed fremgaar ikke af fremstillingen. Ved behandlingen av kirken og Engelborg har forfatteren savnet arkæologisk støtte, og naar det forkastes, at kirkeristen kunde ligge vandret over en grav, kan dog anføres, at det endnu 1932 var tilfældet ved Follingbo kirke paa Gotland. En av hovedkilderne til Nakskovs historie er den saakaldte »Perlestikkerbog«, en slags optegnelser- og kirkebog ført av præsten Anders Pedersen Perlestikker 1618—27; den er ogsaa stærkt udnyttet av forfatteren, men han har ikke forstaaet dens personalhistoriske og statistiske værdi — tværtimod. Listerne over døbte, viiede og begravede, altergæster og tiendeydere kaldes »interesseløse Fortegnelser« og omtales som »ørkentørre Sider«, mens præstens kommentarer hertil fremhæves som værdifulde. Det er at sætte tingene paa hovedet. De rent faktiske oplysninger er redelige og nøgterne kendsgerninger, som vi kan bygge paa, mens Perlestikkerens subjektive og personlige bemærkninger er farvede av hans syn paa sin menighed og maa benyttes med forsigtighed.

En side av bogen er gengivet s. 176 og transkriberet i en note, men dette vækker stærk tvivl om forfatterens evne til at læse tidens skrift, da der er op mod en snes fejllæsninger; f.ex. er Jacob Brandenborgs skredders hustru blevet til »s. treddie hustru«, og tegnet for mark er læst som daler. Denne fejllæsning er formentlig forklaringen paa det meningsløse tal paa en forbryders kostpenge, een daler om dagen 1652 (s. 186). Mens teksten er fri for trykfejl, synes korrekturen paa noterne ikke at være læst med samme omhu. — s. 327 30 juni for 16. juni, s. 328 5. oktober for 15., 25. januar for 24. og note 74 henviser til en anden sag.

Paa ett punkt er værket mønsterværdigt: billedstoffet, der er smukt, righoldigt og oplysende. Det er indsamlet, for størstedelen fotograferet av V. Paulli, der ligeledes har sørget for omhyggelige og oplysende billedtekster med redegørelse for, hvorfra og hvornaar billederne er taget.

Med glæde læser man disse tre bøger som udtryk for samfølelse med hjemstavnen og dens mennesker. Energien og offerviljen, der ligger bag deres tilblivelse, vækker respekt, og man indrømmer gerne, at det ligger udenfor deres opgave at bringe væsentligt nyt

frem til brug for den almindelige historie eller at anlægge selvstændige synspunkter paa det behandlede stof. Derimod giver et enkelt grund til at understrege, at man ogsaa av amatørarbejder maa kræve nøjagtighed i brugen av kilderne.

Odense amts historiske samfund har nu ligesom en række andre amtssamfund indført den prisværdige praxis av og til at erstatte aarbøgerne med deres brogede stof av højst forskellig lodighed med et større værk om en lokalitet i amtet: Lauritz Maaløe: *Assens gennem 700 Aar*. Forfatteren er amatør, men har nøje tilknytning til byen, og hans intime kendskab til lokaliteterne og samfølelse med dens liv i det sidste hundrede aar er i høj grad kommet bogen til nytte. Meget svagt er det korte afsnit om middelalderen, men da forf. i 16.—17. aarhundrede faar fastere grund under fødderne, udnytter han flittigt akterne til en solid om end noget tør redegørelse for den lille bys liv uden dog at sætte den ind i en større sammenhæng. Fra de senere aarhundreder er der en del gode tal, især vedrørende det økonomiske liv, men mens forf. er ganske hjemme paa byens grund, ses den oftest isoleret, uden forbindelse med sit opland og med riget. I den ellers noget trættende detailrigdom maa fremhæves redegørelsen for Chr. IV.s befæstning, nøje knyttet til steder i nutidens Assens, og omtalen av overfarten til Sønderjylland. Bedst er vel skildringen av, hvordan Assens efter aarhundreders dødvande — siden ørneexportens ophør — i slutningen av 19. aarhundrede ved borgernes energiske udnyttelse av muligheder og konjunkturer igen kommer ind i en opgangstid. Bogen er forsynet med — til dels udmærkede — billeder, henvisninger og register. Et moderne kort over by og egn savnes.

Otto Smith: *Ribe Bys Historie 1730—1820* behandler en stille tid i en død by. Emnet kan ikke synes meget tiltrækkende, især da Ribes særstilling som en by uden opland og uden udviklingsmuligheder kun i ringe grad lader den kaste lys over almene tilstande. Væsentlig paa grundlag av de ældre forfattere og samleres, Kinch, V. Bloch og C. N. Termansens omfattende materiale har forfatteren givet en bred og fyldig skildring av den stagnerende bys liv eller rettere skæbne 1730—1820. Ingen store begivenheder blandt de 13—1800 mennesker, men megen resignation og mange smaatiløb til forbedring, hvorav de fleste løb

ud i sandet, ofte fordi hestene bedes ved den tomme krybbe. I den sidste halvdel av 18. aarh. synes der dog at have været nogen fremgang. Forsøg med tobaks- og lærredsfabrikation bragte — i hvert fald for en tid — noget liv, men de haabløse havneforhold forhindrede en udvikling av den skibsfart og hvalfangst, som en enkelt driftig borger forsøgte at tage fat paa. Interessantest er vel, at da det syntes umuligt at faa noget ud av handel og haandværk, slog borgerne sig — efter tallose stridigheder — paa at udnytte byens jorder, købstaden blev næsten en landbrugsby. En del brede redegørelser for embedsmandsskifter og økonomiske forhold kunde med held være erstattet eller suppleret med skemata og lister over tjenestemænd. Bedst er forfatteren hjemme i laugsforhold, og der gives morsomme billeder av mere fremtrædende borgere som apoteker Eilschow og tolder og bladudgiver v. Westen og en smuk og forstaaende skildring av foreningslivet i slutningen av den omhandlede periode. Omhyggelige kildehenvisninger, gode billeder og et sag- og personregister giver den smukt udstyrede bog et solidt præg.

Hans H. Fussing.

Allerede i 1923 udkom som Led i »Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte« (2. R. VII, 4. Heft) en Oversigt ved Wilhelm Jensen og Heinrich Kochendörffer over *Die Pastoralarchive in Schleswig-Holstein*, for en overvejende Del indeholdende en Fortegnelse over de slesvig-holstenske Kirkebøger. Den stærke Interesse for Slægtsforskning, som bl. a. kendetegner det tredje Rige, har imidlertid gjort en ny Udgave ønskelig, og den førstnævnte Forfatter, hvem Stillingen som »Beauftragter für das Kirchenbuchwesen der ev.-luth. Landeskirche Schleswig-Holsteins« er blevet betroet, har derfor nu efter indgaaende Revision af Materialet udgivet en saadan under Titel: *Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, des Landesteils Lübeck und der Hansestädte* (Quellen und Forschungen zur Familiengeschichte Schleswig-Holsteins, 2. Bd., 1936). I et bekvemt Format og i en klar Opstilling foreligger der her en praktisk Oversigt over de bevarede Kirkebøger indenfor de paagældende Landomraader med nøje Angivelse af, hvilke Tidsrum de forskellige Kirkebogsrubrikker omfatter. I en kortfattet Indledning gives der desuden en Fremstilling af Kirkebogsvæsenets Udvikling i Slesvig-Holsten. Ejenommeligt er det at se, hvorledes man i den hertugelige Del langt tidligere er begyndt paa regelmæssig Kirkebogsføring end i den kongelige og i Danmark (fra 1645—46). Interessante er ogsaa Op-